

Anneli Ramos Pöder

„Kuuba ühes hingetõmbes“: lisapeatükid

Tõlkinud Toomas Kahur

Esimest korda tagasi Kuubal

Iga kord, kui mult küsitakse, kas tuleksin läheksin tagasi Kuubale elama, kui kõik muutub, ütlen suure kindlusega: „Tagasiteed ei ole, isegi mitte selleks, et võtta hoogu.“ Fideli lause muidugi.

Põgenesin mõned aastad oma päritolu eest, kuid lõpuks. 2001. aastal, otsustasin ikkagi minna sugulasi vaatama. Esimene šokk oli kokkupuude Kuuba bürokraatiaga. Ma ei saa eitada, et ma kartsin. Kui läksin oma aegunud passi uuendama, esitati mulle kohe arve, kus oli hoolega kokku loetud kõik kuud, mis ma nende arvates illegaalselt Kuubast eemal olen elanud. Pange tähele – kuud, mitte aastad!

„Sellest on möödas 84 kuud, kullake!“ ütles mulle suursaadiku abikaasa, kes täidab tavaliselt konsuli rolli, et kogu välisteenistustasu jääks perekonda. Ta vaatas mu turistipassi, lehitses seda põlgusega ja ütles hukkamõistval toonil, mis mind hirmutas: „Kuuba pass ei ole selleks, et seda sahtlis hoida.“

Kartsin, sest olin valesti käitunud. Ma ei olnud valmis vestluseks vangivalvuriga, neetud käsilasega, kes kutsus minus esile süütunde, sest ma ei naasnud Kuubale seaduses ette nähtud üheteistkümne kuu jooksul, mille möödudes oled automaatselt „de-ser-töör“. Kui ta ütles „desertöör“, vaatasin hirmunult selja taha. Indulgentsid on kallid kraam. Iga menetlus või legaliseerimine läheb maksma 150 eurot.

„Mida ma siis nüüd tegema pean?“ küsisin kahetseva reeturi näoga.

Proua Käsilane, nagu ma hellitavalt Kuuba ametnikke kutsun, kohendas oma prille ja vaatas mind vastikult karmi ja väljakutsuva pilguga, mis süvendas mu ebakindlust, ja ütles: „Hmm, seda sa ka ei tea: et muuta desertööri staatust välismaal elava kuubalase omaks pea-te täit-ma blan-ke-tid ja maks-ma!“ Seletasin talle midagi. Lõpuks õnnestus mul end millelegi positiivsele mõtlema sundida ja asusin kaitsesse.

Kust ta võtab õiguse minuga niimoodi käituda? Aga ta asus jälle lahmima: „Kas sa oled juba mõne teise riigi kodanik? Jah? Aga vahet pole, kui tahad Kuubale tagasi, saad minna ainult Kuuba passiga.“

Ta lõpetas oma võiduka epistli, öeldes „Sina ju tead, kallike ...“ ning pilgutas vandeseltslaslikult silma. Oh! Olin juba hakanud kuubalaste tähendusrikkaid grimasse taga igatsema, vähe puudus, et oleksin teda suudelnud.

Lõpuks jõudis kätte reisipäev. Tegime vahemaandumise Pariisis. Kui kiirustades ja higistena Havanna lennu värava juurde jõudsimel, üllatusime, nähes nii suurt hulka kuubalasi. Jäi mulje, nagu oleksime saabunud Cabaret Tropicana etendusele. Kõige rohkem oli noori naisi: mulatte, mustanahalisi ja valgeid, blondiks värvitud juustega. Kõik nad olid koos oma lakkisjuukseliste prantsuse lastega ning mõned väga eakate abikaasadega. Tähelepanu äratas, et paljudel rippusid kaelakeena kaelas jalgrattakummid. Kõige söakamatel ja jõukamatel oli kaasas terve jalgratas, eriti meestel või neil, kes tundusid mehed olevat. Läksime natuke eemale. Tahtsin välismaalane edasi olla, et keegi mind selle massiga ei samastaks. Kuulasin lugusid, mida nad üksteisele valjul häälel rääkisid. Kõik olid mingil moel saarelt minema saanud, mõned tõepoolest olidki olnud Cabaret Tropicana tantsijad – pool Havannat on olnud – ja ühel Euroopa turneel ära karanud. Nüüd läksid nad koos kingitustega külla, abikaasa teiste kingituste seas. Ma ei soovinud kellegagi rääkida. Ma ei kuulunud nende hulka, ma ei olnud ei ratsutaja ega kabareekunstnik (mis on vanaema sõnul kahtlase mainega elukutse). Mõtlesin isegi, et kui keegi mind kõnetab, siis vastan eesti keeles, et nad saaksid mind rootslaseks pidada.

Ei saa eitada, et olin vägagi ärevil selle pika lennu ajal, mis mind mahajäetud kodumaale tagasi viis. Ma ei tahtnud murduda ja sentimentaalsusesse langeda. Kell oli viis pärastlõunal, kui piloodid alustasid laskumist põuast kollase, punase, mahajäetud maa kohal. Lennuk maandus pärast tuuleiilides rappumist publiku aplausi saatel, kes oli seda maandumist väga igatsenud ja nüüd nuttis. Jah, ka mina nutsin, kui lennuki uks avati ja Kuuba õhk pääses lennukisse ning ütles Kuuba aktsendiga: „Hei! Mina siin, kuidas läheb!“ Tundus, et koos õhuga tuli minusse kogu mu endine maailm. Tundsin selle kohe ära ja võpatasin. Mida ma siin teen? Astusin trepile ja tundsin, mida ainult seal saad tunda – niisket kuumust, mis haarab sind jalgadest ning tõuseb ülespoole, kaenlaaukudeni. Siis tuleb päike, mis, kuigi juba loojumas, hoiatab oma vägevuse eest jahtuvate kiirtega, mis sumbuvad kuivanud rohus. Oli maikuu. Nüüd on aeg korrata mu ema esmamuljet Kuubale saabumisest: „Jah, see oli unustamatu kogemus, kui ma 5. mail 1967. aastal astusin lennukist välja otse troopilisse keskpäeva. Sellist peaaegu lagipähe paistvat eredat päikest polnud ma kunagi tundnud, lisaks eriline niiskus nagu Võru linnasaunas, mis puudutamata puudutab ja hellitab ning kunagi maha ei jäta, välja arvatud talvekuudel.“

See esimene külaskäik oli ka minu jaoks unustamatu kogemus. Kandsin sel päeval oliivrohelist riideid. Nagu fidelistid. Võib-olla selleks, et mind tähele ei pandaks? Igatahes mingi alateadlik kaval mõttelülitus sundis mind seda riietust valima, kuigi see pole mu lemmikvärv. Jorge alati väga asjalik öde oli rentinud rohelisteks võõbatud vana Ameerika veoauto, mille kasti olid paigutatud väga primitiivsed puupingid, raudredel ja katus – kõik kergesti teisaldatav, kui vaja juurvilju turule vedada. Lõpuks saime kõik oma kohvid koos nendes sisalduva enam kui 60 kilogrammiga ära mahutatud ning veok hakkas liikuma, sõitsime Jorge vanematekoju Quivicáni.

Hakkasin lootusrikkalt helistama ja vanu sõpru otsima, aga enamikku neist enam polnud. Nad olid emigreerunud. Kõige pikema sõidu võtsime ette mu lapsepõlve kodulinna Santa Clarasse. Tahtsin näha oma sugulasi, vanatädisid ja -onusid, kes veel elus olid. Käisime seitsmes kodus. Kõik mu sugulased olid alatoitumuses ja mul oli neist väga kahju. Ühistransporti polnud juba mitu aastat olnud. Parem elu tundus olevat hobuseomanikel, kes oma kaarikutega vedasid neid, kellel polnud enam jõudu jalgsi linnas käia. Linn oli kõle ja peale oma sugulaste ma ei üritanudki kellelegi teisele külla minna.

Reis Santa Clarasse algas väga vara hommikul, kui päike oli vaevalt tõusnud. Sinna oli üle 200 kilomeetri, mis halbade teeolude tõttu tundus kaks korda pikem. Tagasi hakkasime sõitma siis, kui päike oli loojunud. Täiesti pimedas, ilma liiklusmärkideta, tee auke täis. Helkurite olemasolust ei teadnud inimesed midagi, rääkimata lehmadest, kes millegipärast pidevalt lahti olid. Pärast seda kogemust ja kõiki lugusid ja viletsust, mida Santa Claras kuulsime ja nägime, ei käinud ma seal järgmised kuusteist aastat.

Rendiautod

Riigiautosid me pärast esimest reisi enam ei ole rentinud, kuna aastate jooksul on turismi kasv hinnad praktiliselt kahekordistanud. Nüüd palkame alati eraautojuhte, kes alguses küsisid 15 CUC-i (Kuuba konverteeritav peeso) päevas ja on nüüd jõudnud 30-40 CUC-ini. Mõnel neist juhtidest on seaduslik luba kuubalastest reisijate, mõnel ka välismaalaste vedamiseks. Politsei jälgib neid pidevalt ja kui neil on luba võtta ainult kuubalasi, kuid veavad välismaalasi, saavad nad trahvi ja korduva õigusrikkumise korral võidakse auto konfiskeerida. Järelevalve tänavatel ja maanteedel on pidev, igal pool on kontrollpunktid ning politseil on õigus pagasit läbi otsida ja soovi korral konfiskeerida. Loomulikult mängivad kõik sama mängu ja et kõik sellest kasu saaksid, hoiavad autojuhid politseinikega tavaliselt häid suhteid ja teevad neile aeg-ajalt kingitusi või annavad altkäemaksu. Enesekindlamad autojuhid tuututavad kontrollpunktist läbi sõites politseinike tervitamiseks, sest pole paremini hoitud saladust kui see, mida keegi uskuda ei taha. Politseinikud on relvastatud ja enamik pärit idaprovintsidest, kõik on tumedanahalised ja elavad ühiselamutes. Ida-Kuuba inimesi kutsutakse palestiinlasteks, kuna neil pole oma maad. Ja kõige uskumatum on see, et mõned „palestiinlased“ võivad olla isegi äraostmatud.

Iga kord, kui Kuubat külastame, iga aasta või kahe tagant, on meil rendiautode ja nende juhtidega väga erinevad kogemused. Üks meeldejäävamaid oli see, kui käisime oma vanema tütreaga, kes oli umbes kaheaastane, ja ühel tagasisõidul Havannasse olime 1950ndate alguse tohutusuures sinises Chevrolet's sõna otseses mõttes lilledest laiaks litsutud. Meie autojuht tegeles ka lilledede vedamisega surnuaiale. Autos oli neid nii palju, et osa ulatus lausa akendest välja. Vaatamata ebamugavustele võttis ta meilt reisi eest tasu. Õnneks oli ta vähemalt rahulik juht, kes ei vajanud sõitmiseks muusikat.

Enamik juhte on autosse paigaldanud võimsad kõlarid ja kuulavad oma lemmikmuusikat, milleks on tavaliselt uusim muusika, täistugevusel (on ju ütlematagi selge, et ka reisijad on trendikad). Kõige populaarsem on *reggaeton*, millele järgneb salsa, mis varieerub „kõva“ ja „pehme“ salsa vahel. Minu jaoks on parimad autojuhid need romantikud, kes kuulavad ballaade ja booleroid, ka täie helitugevusega. Arvan, et muusika kuulamine kogu aeg ja täiel helitugevusel aitab kuubalasel vabaneda tarbetutest mõtetest, nende pea hõivab müra ja nad ei ole tavaliselt ka ise sealjuures vait, vaid laulavad või ümisedavad melodiat kaasa või lihtsalt räägivad, muusikast üle karjudes. Nad elavad hetkes ja on selge, et see on põgenemine, olgu nad sellest ise teadlikud või mitte. Nad elavad igavest teismeiga, mis muutub tasapisi seniilsuseks – täpselt nagu riik, see tähendab, revolutsioon.

On üks autojuht, kes peaaegu kunagi ei pane muusikat mängima, vaid räägib, räägib palju. Mõnikord inspiratsioonipuhangus otsustas ta meid mõne ballaadiga rõõmustada. Ta valis alati need lood, kus laulis

tema poeg, kes on muusik. See on tema vanim poeg, kes elab praegu Miamis. Kuidas tal õnnestus Kuubalt lahkuda? Esmalt läks Hiina, kus allutati mõneks kuuks feodaalsesse töösuhtesse ja seejärel põgenes Miamisse (õnneks! - nagu ta suure uhkusega ütleb). Tal on ka teine poeg, keskmine, kes õpib kunstikoolis maalimist. Isal õnnestub poja maale välismaale saata ja maha müüa. Noorima poja tulevik paistab olevat pesapallis. Igal reisir, mille Havannasse tegime, pidi autojuht (või eeskujulik isa) mingit oma laste muret lahendama. Mõnikord tegime hiiglasliku tiiru, et pärast kommipoe küllastamist muusikakoolist läbi astuda ja pojale süüa viia. Muidugi, enne seda küsis ta meilt avanssi, et saaks maiustusi osta. Siis viis ta meid Quivicánist kaugemale, et viia süüa oma teisele pojale, kunstikooli. Nii lahendasime kõik tema vajadused ja maksime ka.

Ükspäev tegime ette teatamata peatuse ühes väga kahtlases bussitöökojas. See asus maanteelt eemal, künka varjus, ja seal hoitakse ja parandatakse Giróni koolibusse. Kui sisenesin ja nägin tohutute vuntsidega ja määrdunud tunkedes mehaanikuid, kes mutrivõtmed käes, meile teed juhatasid, oli mu esimene mõte inimrööv, kallaletung, mõrv. Istusime seal mõnda aega autos, kuni veeretati ligi buss ja selle paagist imeti voolikuga meie autosse bensiini. See oli tõesti rööv, mille tunnistajaks ma olin. Sel ajal, kui see kõik juhtus, saatsin öele sõnumi, juhuks kui kaduma jääme. Selle bensiiniga liikusime veel paar päeva läbi Havanna ja jätkasime juhi lastele toidu viimist.

Ühe teise juhiga mere äärde sõites ütlesime, et ta ei pea meid ootama jääma, ta võib vahepeal oma asjadega tegeleda ja meile kell kolm järgi tulla. Ta saabus kell viis. Ootasime teda kokkulepitud kohas, väikeste lastega kaks tundi tänava ääres kuuma päikese all ja iga kord, kui me ta mobiiltelefonile helistasime, vastas ta: „Ja-jaa, ma varsti olen kohal“.

Üks parimaid transpordivahendeid, mis meil olnud on, oli vaipkattega Moskvitš, vooderdatud jaaguari nahka imiteerivate kangastega. Selle tagaistme ees oli kaks ekraani, kust tüdrukud multikaid vaatasid. Sellel reisir õppisin pähe filmi „Barbie Merineitsi loos“, millest sai meie peres klassika. Juht, kena noormees, oli meie imestuseks alati õigel ajal kohal ja pidas oma sõna. Ainus puudus auto juures, peale ülimalt kuumuse ja kitsikuse, oli see, et põrandas oli väike auk ja kuigi seda kattis vaip, imbus osa heitgaasisuitsust sellest läbi. Iga kord, kui sõitmast tulime, pidime oma riideid ja juukseid pesema, sest haisesime bensiini järele. Sama lugu on enamiku Ameerika vanaautodega, mille rentimist väldime isegi siis, kui need on väga eksootilised: diisli hais tungib kõikjale, autod on alati lagunema ja väga vähestel on amortisaatorid.

Ükskord pakkus naaber, et viib meid lennujaama. Paduvihmas tegime läbi teekonna, mis ajas ihukarvad püsti, sest masinal oli ainult üks klaasipuhastaja, väike nagu mängukahvel. Klaasipuhasti pühkis ainult viieteist ruutsentimeetri suurust ala juhi vaateväljast kõrgemal, mistõttu juht venitas pidevalt oma

kaela pikemaks. Need hetked panevad fantaasia lendama. Sellistel puhkudel arvad, et klaasil ja klaasipuhastajal on oma elu. Nad on kurjust täis ja teevad kõik selleks, et sa ei saaks edasi liikuda – nagu luupainajates ... Ja kui lõpuks vihm üle läks, me polnud veel poolel teelgi, läks auto katki. Aga kõik autojuhid on ka väga head mehaanikud.

2015. aastal toimus transpordis märkimisväärne paranemine, mille taga oli peamiselt eraalgatus ja Venezuela nafta. Seega otsustasime mitte ühtegi konkreetset autot rentida, vaid riskida ja sõita nii, nagu paljud kuubalased iga päev tööl käivad. Peaaegu kõik Quivicáni Ameerika autode omanikud on pühendunud reisijate vedamisele Santiago de las Vegasesse, kuhu koondub kogu piirkonna transport ja mis kuulub juba Havanna provintsi ja asub lennujaama lähedal. Sealt saime teise samasuguse autoga kesklinna.

Viimasel reisil märkasin, et autojuhtide seas on läinud moodi tõmmata päikesekaitseks vasakusse kätte naistesukk, sest neil on käsi alati toetatud küljeaknale suuna näitamiseks, tervitamiseks või keskmise näpuga ülbitsemiseks.

Ikkagi lõbusam kui meil

Mõned veedavad oma reise kõike kritiseerides, aga mina võtan toimuvat kui loogilist ja loomulikku tagajärge sellele, mis on, ja see kaob alles siis, kui süsteem muutub. Kuigi pean tunnistama, et on asju, mis mind ikka veel hämmastavad oma irratsionaalsusega. Ma mõtlen, et laiskus on omane majandussüsteemile, kus omand on ühiskondlik. Kord palus sõber, et tooksime talle *guayabera*, tüüpilise Kuuba valge puuvillase särgi. Otsisime seda põhjalikult, kombineerides hinda ja kvaliteeti ning lõpuks leidsimegi sobiva. Müüjanna näitas meile, mis tal väljas oli, otsustasime särgi ära osta ning ta hakkas seda pakkima. Jorge aga märkas, et selle rinnaesisel ohtralt kärbsemusta ja palus särgi teise vastu vahetada. Müüja vastus oli otsekohene: „Oh sa poiss! Küll sa oled valiv! See pestakse ju seebi ja veega maha!“ Kui võim kuulub rahvale, on võim ka kärbestel. On tõestatud, et kui kärbeste intellektuaalne võimekus suureneb, surevad nad kiiremini.

Revolutsiooni vaenlane tegutseb salaja, ta on väga arg. Ühel päeval käisime pargis, kus mu õepojal on judotunnid, et lapsed saaksid joosta ja mängida. See oli täis lapsi, kes otsisid meelelahutust (linnas polnud veel mobiiltelefonide kasutamise õigust). Võib-olla oli ainult üks laps, kellel oli jalgratas. Kui keegi tuli palliga, ümbritsesid teda kohe teised mänguhimulised ja meeskonna moodustamine polnud üldse keeruline. Judoõpetaja andis oma tunde valgesse riietatud paljajalgsetele lastele. Pinke oli palju, enamik neist katki. Pargi keskel seisis huvitav kaasaegne kuju, mis oli pühendatud maalikunstnik Wilfredo Lamile. Ümbruskonda uurides leidsin maast graniitplaadi, millel oli skulptori ja kuju nimi ning selle nurgale oli keegi kriidiga kirjutanud: „Maha Fidel!“ Kül mavärin käis kogu kehast läbi ja eemaldusin kiiruga. Läksin näost valgeks ja mulle tundub, et hetkeks tekkis tahtmine see neetud lause sealt kustutada. Ma ei rääkinud kellelegi midagi, aga kujutan ette, et kardetud fraasi nägid ka paljud teised ja nad toimisid nagu mina. Kaks sellist sõna ei saanud märkamata jääda.

Need päevad, mil me Quivicánis viibime, veedame linna väheste CUC-i kaupluste külastamisega. Hädavajalik on käia rahavahetuskontoris CADECA ja alati tuleb jälgida euro kurssi, sest dollari vahetamisel on 10% lisamaks. Vahetame peaaegu kogu raha CUC-ideks, Kuuba konverteeritavaks valuutaks, Kuuba peesid kasutame harva, kuigi mõnikord on need vajalikud, kuid mõlemat valuutat käsitletakse praktiliselt kõikjal ühtmoodi. Kui raha vahetatud, külastame valuutapoode, mis on ainsad, kust midagi osta on. Linnas on neid kaks ning lisaks kiosk ja tanklapood, mis kõik kuuluvad valitsuse loodud finantskonsortsiumidele, mida juhivad kõrged sõjaväelased. Corporación CIMEX S.A ja GAE kontrollivad kogu kaubandust saarel. Esimene ost on alati sama: toiduõli, pesuvahendid, tualettpaber, seep, jogurt,

vahel lastele karastusjoogid ja jäätis, joogivesi. Liha müüakse neis kauplustes vähe ja kõik on külmutatud: vorstid, kalkuniliha, kana.

Liha hangitakse väljaspool kaubandusvõrku. Palju on illegaalseid müüjaid, kes toovad teie ukse taha kala, homaare, pirukaid, mune, köögivilju jne. Selles mõttes on elu väikelinnas palju parem kui Havannas, kus on suurem kontroll ja müüjatel on kindlad müügikohad, sest nad ei julge oma väärtusliku kaubaga mööda tänavaid seigelda. Quivicánis on palju „hõikujaid“, tänavamüüjaid, kes pakuvad oma kaupa ja teatavad enda lähenemisest valjude hõigetega. Mõned on oma hüüdmishäälitsustega väga leidlikud, nii et inimesed tunnevad nad alati kaugelt ära. Müüakse valmistoitu, köögivilju, puuvilju, piima, luudasid, pesuaineid, kontsentreeritud õhuvärskendajaid (väga moes) jne. Kunagi filmisin ühte neist härradest, kes müüs luudasid ja sõitis külgorviga mootorrattaga, millele oli monteeritud väga võimas kõlar. Kui ta taipas, et ma teda filmin, hakkas ta kohe kaamera ees poseerima.

Kui riik andis inimestele loa oma kodudes restorane ja kohvikuid pidada ning muid väikeettevõtteid rajada, oli põnevus ja arenemissoov nii suur, et igas teises majas võis leida kedagi toitu müümas. Konkurents on jätnud parimad alles. Samamoodi nagu piraat-CD-de ja DVD-de müüjad. Igas väravaaluses, kus midagi müüakse, leidub inimesi, kes on jätnud riigitöö, et pühenduda väikeettevõtlusele, sest nii teenib rohkem, iga nurga peal müüakse pitsasid, kroketeid ja puuviljamahlu. Keemiainsenerist sõbranna lahkus töölt, et oma maja verandal plaate müüa. Jorge isa müüb oma tähtviljapuu vilju ühele linnas asuvale mahlategijale. Jorge õetütar valmistab kroketeid ja müüb neid ühte erakohvikusse. Hiljuti kuulsin, et ta läks õppima sünnipäevatortide valmistamist, ta teeb ka maiustusi ja moose, müüb ühekordseid mähkmeid ja viimane äri, millega ta tegeles, oli fotograafia. Kanakroketeid teeb ta Maggi puljongikuubikutega. Kanasse puutuv on imaginaarne, lihtsalt maitse, aga see on saladus, kuna retsept ei ole patenteeritud. Ühel päeval tegi ta kroketeid päris kanaga ja siis kurdeti, et need ei ole nii head.

Samamoodi nagu petetakse toote tegeliku sisuga, ei järgita erakohviku pidamisel kõige elementaarsemaid hügieenieeskirju, kuna pole vett, jahutust ega piisavalt haridust. Näiteks ühel päeval läks Jorge õetütar kodust ära ja jättis koera omapead. Naastes avastas ta, et koer oli lõhkunud koti nisujahuga, mida ta kasutas krocketite valmistamisel, ja jahu oli mööda maja laiali. Ta võttis kühvli ja harja, kogus jahu kokku ning pani kotti tagasi ning sealt tekkis täisterakrocketite idee. Mina igaks juhuks nendest kohvikutest midagi ei osta. Ei tea täpselt, millega või kuidas nad müüdavat valmistavad. Ja nii igal pool. Ärge mõelgegi olla nõudlik, sest mis on, see on, olgu siis CUC-ide või armetute Kuuba peesode eest.

Kuuba uue immigratsiooniseaduse kohaselt saavad välismaal elavad kuubalased repatrieeruda, mis tähendab, et neile antakse tagasi saarel elava kuubalase staatus koos isikutunnistuse ja õigusega omada

kinnisvara. Ainus tingimus on, et peab kodumaad külastama vähemalt korra kahe aasta jooksul. Paljud kuubalased, eriti need, kes elavad Miamis ja kellel on Kuubal veel palju perekonnaliikmeid, on seda teinud. On ka neid, kes on end Hispaania kodanikuks vormistanud, kasutades ära 2007. aastal Hispaanias vastu võetud ajaloolise mälu seadust, mis lubab sünnijärgsete hispaanlaste lastel valida Hispaania kodakondsuse. Kui teie vanaisa oli hispaanlane, siis ka teil oli õigus see olla. Järjekorrad Hispaania saatkonnas, intervjuud, paberimajandus ja kogu raha nende protseduuride läbiviimiseks ulatuvad, nagu kõik Kuubal, machiavellilike äärmusteni. Nüüd on Clarita, mu poolõe ema, hispaanlanna. Inimesed võtavad Hispaania kodakondsuse, kuigi praegu pole seal enam kedagi järel, kes neid toetaks. Mõni on isegi riskinud ja Hispaaniasse läinud. Saabumisel antakse 400 eurot toetust ja soovitakse õnne. Kuid kõige suurem väärtus on, et selle passiga on lihtsam reisida, sest nad ei vaja viisat peaaegu ühegi riigi jaoks. Nad reisivad näiteks Mehhikosse, ostavad igasuguseid kaupu ja tulevad neid Kuubale edasi müüma. Seda sorti tegelasi kutsutakse „muuladeks“, nagu ka neid, kes kaubitsevad narkootikumidega.

Kuubalasel, kellel pole Hispaania passi, on ainuke koht maailmas, kuhu nad täna reisimiseks viisat ei vaja, Venemaa. Oh, ma valetan, on veel 25 riiki, mida ma eelistan mainimata jätta, nendest pooled on saared. On asju, mis on aja jooksul paranenud. Kasutan seda sõna, et seda kuidagigi nimetada. Tänu „raulistlikele reformidele“ saavad kuubalased nüüd reisida. Väljasõiduluba enam pole, seda nõutakse ainult arstidelt või riigiparaadis töötavatelt isikutelt, näiteks sõjaväelased ei saa riigist lahkuda.

Kui lähete Kuubale ja sõidate lennujaamast Havanna suunas, mitte maale, nagu meie alati teeme, olete päriselt linna jõudnud alles siis, kui möödute Fuente Luminosast – Helendavast purskkaevust, mis ehitati 1945. aastal Ramón Grau San Martíni valitsuse ajal ja mida rahvas nimetas irooniliselt Paulina bideeks. Paulina oli küll presidendi venna lesk, aga mängis vabariigi esimese leedi rolli. Sellelt ringristmikult saavad alguse tänavad, mis viivad Kuuba poliitilisse südamesse Revolutsiooni väljakule, vanalinna ja Vedadosse ning teistesse suure pealinna mitte vähem tähtsatesse ja tihedalt asustatud linnaosadesse.

Kui suundute Avenida de los Presidentesele, näete paljusid monumente, mille on püstitanud valitsejad erinevatest ajastutest. Esimesena tervitab meid esimese presidendi Tomás Estrada Palma kuju, kuid me ei näe seda, sest alles on vaid kingad – ainsad jäänused pärast 1960. aastatel toimunud vandalismiakti. Selle kõrval on tohutu monument, mille tegi Itaalia skulptor Giovanni Nicolini meie teise presidendi José Miguel Gómezi mälestuseks – see on vastuoluline kuju, keda praegused räpparid oma lauludes ründavad. See monument pole kuhugi kadunud tänu oma suurusele ja ka seetõttu, et Kuubal on veel inimesi, kes ajalugu austavad, kuid see ei hoia ära jätkuvat vandaalitsemist. Võib-olla kavatses iga president oma eelkäijatele ausambaid püstitada, nüüd oleks meil 19 kuju, kuid galerii piirdub nende

kahega. Pärast 1959. aastat unustati või kaotati paljud esimese vabariigi ajaloo üksikasjad avalikust mälust, kuna seda enam koolides ei õpetatud, ja avenüüle ilmusid välisriikide presidendid – kujud, mis püstitati „solidaarsuse“ huvides, puhas poliitkunst, mis esitleb meile selliseid inimesi nagu Salvador Allende, Benito Juárez, Simón Bolívar ja isegi Abraham Lincoln. Muidu on avenüü inimsõbralik, puud kaitsevad päikese eest ja meretuul värskendab, kuigi mitte alati.

Kuuba suurim ja populaarseim park kannab nime Lenini park. Ma arvan, et venelastele meeldis väga, et Fidel pani pargile nime nende armastatud juhi järgi. Võib-olla pannakse kunagi mõnele Moskva pargile Fidel nimeks. Igal juhul on Lenin Havanna puhke- ja lõbustuspark, kus on kunsti, loodust, vaba õhku ja palju ruumi. Lenini park avati 1972. aastal. Lapsepõlves käisin ma seal väga vähe, arvan, et esimest korda siis, kui olin peaaegu viieteistaastane. Meie tütardele meeldis väga väiksena Lenini pargis käia ja iga kord reserveerisime selle seikluse jaoks ühe päeva. Kuna koht asub Havannast umbes 25 kilomeetri kaugusel ja sinna ei ole praktiliselt mingit transporti, saavad parki minna vaid need pered, kellel on omal auto või kes selle rendivad. Seal käiakse piknikul ja sünnipäevi tähistamas.

Väga populaarne on rentida sõpruskonnaga parki sõitmiseks buss. Pealinna lähedal asuvates linnades on inimesi, kes elatuvad väljasõitude korraldamisest Lenini parki, teatrisse, kontsertidele, randa, järgides valitsuse eeskujul ja meetodeid inimeste massimeeleavaldustele vedamiseks. Kasutades ära asjaolu, et meie peres on inimene, kes on pühendunud selliste reiside korraldamisele, saame iga kord, kui läheme, nautida suurepäraseid kontserte ja etendusi Havanna olulistest teatrites. Need reisid olid isegi meie jaoks väga eksootilised, sest bussi tullakse juba peomeeleolus. Ükskord käisime koolibussiga, ühega neist kollastest organisatsiooni Pastors for Peace annetatud Ameerika bussidest, mis andis üritusele patuse varjundi, sest bussi kasutati ebaseadusliku tulu teenimiseks. Meil oli reisisaatja, kes lahutas teekonnal kõikide meelt oma tantsude ja naljadega. Kogu buss hüppas, välja arvatud kaks inimest, kõik tantsisid, välja arvatud meie. Mis teil viga on? Kas teie veri on külmunud? Muidugi! Ja ma ei häbene seda tunnistada. Tõtt-öelda kadestan vahel kuubalasi, sest nad alati reisivad ja naudivad (need, kes saavad). Meie Euroopas teeme seda enam-vähem üks kord aastas. Nii hakkad mõtlema: „Pagana pihta! Me saadame neile raha, kingime riideid ja jalanõusid ning neil on ikkagi lõbusam kui meil.“

Mille üle uhkust tunda

Muide, viimased Kuuba reisid oleme teinud detsembris, jõulude ja aastalõpu vahelisel surnud perioodil või ka 31. detsembril, mil lennufirmad tavaliselt allahindlusi teevad, sest sel päeval ei lenda tavaliselt keegi. Aga meie lendame. Me saame kaks uut aastat: üks on Euroopa aasta ja siis maandume Kuubal, kus jääb veel paar tundi, et oma järgmise aasta lubadusi ümber mõelda, üks neist on alati – mitte kunagi enam Kuubale naasta. Sest teie pagasiga juhtub tollis alati midagi või on teie kohvrid kadunud või vorstid konfiskeeritud või olete mitu tundi järjekorras, et saaksite kuubalasena sellest neetud lennujaamast lahkuda.

31. kuupäeval on linnas palju sagimist, muusika mängib kõikjal täisvõimsusega ja inimesed on kenasti riides. Kõik kõnnivad ringi, õlle- või rummiklaasid käes ja peaaegu kõigi majade ukseavatest tervitavad teid õudsed nukud, mille ülesanne on kell kaksteist öösel, kui nad põlema pannakse, lõppenud aasta halb kaasa viia. Neid valmistatakse vanadest riietest ja lisatakse juurviljadest tehtud atribuute. Nii nagu põhjajaeurooplased panevad lumememmele porgandi ninaks, panevad Kariibi mere mehed Kuubal nukkudele suguelunditeks pikki maniokke. Neid on piinlik vaadata, mõeldes kustutamatu ihale, mis ei paista kuubalasi kunagi hülgavat. Siis näed nukke südaööl põlemas ja mõtled püstisele maniokile, mis ei põle. See traditsioon on levinum külades, vähem Havannas.

Linnas viskavad inimesed hoopis põrandapesuämbritega vett tänavale, et koos sellega möödunud aasta halb välja visata. Õnnetu, kes sel ajal rõdu alt läbi läheb, saab läbimärjaks. Vee ja tule vaatemäng, mehe sugutung ning naise matkimismäng jõuavad haripunkti, kui kõigil tuleb meelde, et käes on 1. jaanuar. Veel üks revolutsiooni võidukäigu aastapäev ja mõned, kõige pühendunumad, heiskavad lipu välisukse kõrvale. Enne ei julge, sest keegi võib selle koos nukuga ära põletada. Kuubalased on uhked oma elurõõmu ja sensuaalsuse üle, sest ainult selles saavad nad olla vabad.

Samuti on nad uhked oma arstide üle. Mu õde töötab sünnitusmajas, mis on üks Kuuba eesrindlikumaid haiglaid. See tähendab, et seal peaksid olema head tingimused, suurepärased arstid ja spetsialistid, ükski vastsündinu ei peaks surema ja sinna viiakse külla tulnud välismaalasi Kuuba meditsiini saavutuste üle imestlema. Selles on palat välismaalastele, mida kutsutakse valuutapalatiks, mis tähendab, et makstakse konverteeritava valuutaga ja lisaks välismaalastele teenindatakse seal ka riigi poliitiliste juhtide tütreid või sugulasi. Viimased ei kuulu terviseturismi programmi alla. Haigla asub 1950ndate keskpaigast pärit hoones, milles oli vana Sagrado Corazóni erahaigla, kus raviti kodanlikku kõrgklassi ja kuhu mustanahalisi

sisse ei lastud. Seal töötas ainult kaks mustanahalist, üks remondimees ja teine köögitööline. See oli üldhaigla, kus raviti igasuguseid haigusi, nüüd on ainult günekoloogid ja sünnitusabi.

Kord nõudis Clarita, et laseksin selles haiglas enda naiselundeid kontrollida, sest ultraheli teeb tema sõber, väga hea günekoloog. Otsustasin sellise au vastu võtta, ma ei tahtnud end eelarvamustest mõjutada lasta. Läksin ja ma ei kahetse, see on veel üks kogemus, mida ma ei korda. Sel päeval lahkusime Quivicánist varem kui tavaliselt. Jõudsime varakult haiglasse ja läbisime pikki luitunud koridore, kus liikusid kannatavate nägudega rasedad, pakke, vanne, ämbreid ja tohutuid kotte tassivad inimesed ja määrdund ehitusmehed. „Aastaid on tehtud remonditöid, mis materjalinappuse tõttu ei valmigi, peaaegu kõik varastatakse,“ kommenteeris õde mulle kiiresti. Aknad olid lihtsalt augud, kus polnud klaasi ega midagi ees. Mõned olid katkise rulooga nagu hambutud vanainimesed, teistele oli viimase tsükloni ajal löödud ristatud laudad, mis nüüd kujutasid endast lihtsalt X-i mingis kujuteldavas võrrandis. Igal pool seintes ja põrandal olid tumedad augud ja ei teagi, mis kõige rohkem häiris, kas mustus või lagunemine.

Läksime rahvast täis saali ning järjekorrast mööda minnes sisenesime teise, konditsioneeriga ja hämara valgusega ruumi, kus olid samuti inimesed seina ääres toolidel ootamas. Kujutan ette, et mõnes mõttes oli see soosikute, sõprade, tuttavate järjekord, kellele osutatakse teene, pannes neid uskuma, et nad ei pea järjekorras olema. Siis tulen mina ja lähen neist kõigist ette. Jah, mul on eelistus, kuna olen seal illegaalselt, Kuuba ravikindlustus mind ei kata, sõpruse poolest lastakse läbi ja kiire on. Rohelise riidest vaheseinaga kaheks jagatud ruum tekitab kõhedust, teisel pool on ultraheliaparaat ja kandraamid. Need tekitavad minus tohutut soovi põgeneda. Kõige muljetavaldavam on tugev alkoholilõhn, linade tumeroheline värv (Kuubal kutsutakse seda haiglaroheliseks) ja napilt varjav kardin. Saabub kena noor ultrahelispetsialist, mu õe sõber, kes on valmis eitama kõike, mida mõne muu riigi arstid on mulle võinud öelda. Ta käsib mul end lahti riietada ja pikali heita sekretäri ja kõigi oma järjekorda ootavate naiste ees. Sekretär ei kirjuta enam midagi ja vaatab tühja pilguga vanaprouat, kes oli just kandraamilt tõusnud ja keda tema tütreid aitavad ratastooli tagasi.

Ruumis oli palju inimesi: kaks-kolm õde, kes käisid sisse-välja ja rääkisid toidust, arstid, kes rääkisid täienduskursustest, ja abitu näoga patsiendid. Linal, kuhu pidin pikali heitma, olid kuivanud vereplekid. Olin nagu hüpnoosis, mõtlesin sõjale ja vaatasin mitmest kohast irdunud vahelage. Ja muud ma ei mäletagi. Ei tea, kas ultraheliaparaadi pikk fallos oli millegagi kaitstud, vast oli, aga valus oli nagu alati. „Kõik on korras,“ ütles mehine kuubalase hääl minu sees toimetades, „kuid et olla täiesti kindel, peaksime vereanalüüsi tegema“. „Ei, aitäh, see pole vajalik,“ ütlesin, mõeldes tohututele keedetud süstaldele.

Lahkusin värisedes ja meenutasin Santa Clara vanaema, kes võttis mulle purgiga kohvi kaasa, et polikliinikust lahkudes hing kehasse tagasi tuleks. Nurga peal, konteineritest improviseeritud kioskis

müüdi Tropicola-nimelist Kuuba kokakoolat. Tagasiteel hakkas mu napsõnaline õde jutustama, kuidas 31. detsembril kell kaksteist öösel, kui ta valves oli, ilmus valveülem kohvriga ja kutsus teda jalutama. Ta käskis ka temal mingi paki kaasa võtta ja nad käisid ümber haiglakvartali. Selgub, et see on rituaal – inimesed, kes soovivad Kuubalt lahkuda, peavad hea õnne nimel aastavahetusel kell kaksteist kohvriga ümber kvartali kõndima. Nii et unustage ära põlevad nukud ja veeämbrid. See jutt pani mind unustama äsjase visiidi lagunenuid haiglasse.

Teine kord tuli mul hambaplomm välja ja pidin minema hambakliinikusse, kus töötab samuti üks sugulane. Algusest peale räägiti mulle, et arst on imeline, et vaene mees on gei ja oli viis aastat tagasi palunud luba Kuubalt lahkuda, mistõttu ta saadeti karistuseks idaprovintsesse. Nüüd ootab ta lõplikku väljasõiduluba ja tänu mõnele sõbrale oli tal õnnestunud pealinna tagasi tulla. Hambakliinik nägi parem välja kui haigla, vähemalt oli seal puhas. Patsiente oli ainult üks, õdesid umbes viis. Mind oli hoiatatud, et ma ei tohi öelda, et välismaal elan. Arst muidugi märkas ja küsis, kust ma oma valged plommid sain. Samamoodi küsitakse minu käest Eestis, et kus ma mustad plommid olen saanud. Sugulane tuli appi selgitama ja ma ei mäleta, mis lugu ta rääkis. Õnneks ma ise ei saanud rääkida. Valus oli, sest puuril ei olnud vett ja õde sirtsutas seda vastavalt vajadusele vanast šampoonipudelist. Kui ma Eestisse jõudsin ja hambaarsti juurde läksin, siis ta ütles kohe, et Kuuba plomm on väga hästi tehtud ja ta ei soovita seda vaatamata tumedale värvile vahetada.

Kuuba ilma Fidelita

Esimesel hommikul ärkame alati vara, aga ka järgmistel päevadel. Selleks sunnib meid üle tee naaber Marino. Marino ja seetõttu ka meie päev algab kell kuus, kui ta üritab oma 1954. aasta veoautot käivitada. Kui see lõpuks õnnestub, ei saa me enam magama jääda. Seejärel sadas kiire ja lühike vihm. Kuubal polnud vihma nähtud kaua ja hetkeks arvasin, et see toob leevendust lämbusele ja tolmule, kuid vett tuli vähe, see langes maha ja aurustus kohe, jättes maha väikesed lombid igavestesse tänavaukudesse, mida siis, kui neid vihm ei täida, täidavad koduperenaised, kes oma verandat pesevad. Need pruunid lombid on Quivicánile iseloomulikud. Ühes neist kuulsatest lompidest solistas populaarne Mehhiko laulja Paty Cantú, kui ta filmis Quivicánis oma videot „Valiente“. Käisin sellest nurgast mitu korda mööda ja iga kord tuli mulle see lugu meelde. Kutsun üles seda YouTube'is vaatama, usun, et see on kõige olulisem sündmus, mis selles linnakeses sajandite jooksul on juhtunud. Nimetan seda peegellinnaks: iga maja peegeldub selle vastas olevas lombis. Linnas pole midagi muutunud, ainult La Revoltosa poe sambad on nüüd roosad, video filmimise ajal olid sinised. Muus osas on kõik sama nagu videos.

Panin sandaalid jalga ja läksin otsima kuulsat wifit. Ma ei tea, kumba fakti ma rohkem kontrollida tahtsin, kas reaktsiooni *comandante* surmale või wifi olemasolu parkides. Läksin Quivicáni parki, hüppasin üle lompide ja lugesin tänavavalgustuspostidele pandud silte: „Me kõik oleme Fidel“, „Raúl on rahvas“ jne. Kõige inspireerivam ütles: „Veel 90 aastat“.

Kui olin jõudnud pargi nurgale, pakkus kohe keegi möödujatest internetikaarti või -ühendust. Üks müüs kõrvaklappe, teised pakkusid oma teenuseid neile, kes ei osanud internetis surfata. Ma ei andnud kiusatusele kohe alla, tahtsin enne olukorda uurida. See võttis rohkem kui päeva, kuni lõpuks ikkagi leidsin: Quivicánis oli wifiantenn paigutatud linnanõukogu hoone, vana häärberi katusele, mis aga antenni raskuse all kokku varises. Siis leiutati mingi ajutine lahendus ning nüüd oli antenn kaldus. Läksime sinna koos õemehega, et saada paremat signaali. Tahtsin teda õpetada internetirakendusi kasutama. Ütlesin muuhulgas, et see sein kukub varsti pikali, ja ei möödunud sekunditki, kui suur kivi kukkus ukseavasse, ja me hüppasime kõnniteele. Et õemehele WhatsAppi ja Facebooki installida, pidin talle esmalt Google'i konto looma, mis oli aeglase signaali tõttu üsnagi võimatu ja allalaadimiseks ettenähtud aeg jooksis kiiresti. Raha muudkui kulus, ilma et oleksime midagi saavutanud. Siis palusin Eesti sõbrannal talle konto teha ja sain juba hetke pärast salasõna. Pärast mitmepäevast proovimist sain teada, et kuubalased olid leiutanud programmi, millega saab rakendused üle kanda ilma Google Playsse sisenemata ja nii kandsin kõik oma rakendused õemehele üle.

Mind üllatas järjekord õe maja tänavanurgal asuva apteegi ees. Kas kõik on krooniliselt haigestunud või on mõni epideemia lahti pääsenud? Apteeki saabuvad ravimid partiidena, neid saab talongiraamatuga nagu igasugust poekaupa ja järjekorrad on hiiglaslikud. Räägiti, et apteekrid on medikamentide salakaubandusega rikkaks saanud. Sõbranna läks apteeki diabeediravimit ostma ja nägigi vajalikku ravimit riiulil, aga apteeker ütles, et ei, ei ole. Tema vastu, et „On ju, ma näen seda oma silmaga“. Inimesed küsivad arstidest sõpradelt kahe- ja isegi neljakordseid retsepte, et vajalikke ja mittevajalikke ravimeid pikaks ajaks varuda. Diabeetikud võtavad järjekorda kaasa puuvilju, et veresuhkrut kontrolli all hoida, kõrge vererõhu all kannatajatel on kaasas sõber, kes rahustab ja räägib armastuslugusid, need, kes vajavad antidepressante, võtavad samuti igaks juhuks kaasa kaaslase ja hullusärgi.

Kui olime Quivicánis, desinfitseeriti meie maja neli korda. Mõtlesin, et meid tahetakse mürgitada, aga Dianelys selgitas, et linnas oli neli Zika viirusega nakatunud inimest, mistõttu desinfitseeriti gaasiga kogu meie Kuubal viibimise ajal linna maju neljal korral. Ükspäev tuli keegi, kes ütles, et meie, neli välismaalast peame minema polikliinikusse analüüse tegema. Me ei läinud. Veel üks uus asi, mida linnamaastikul märkasin, oli pesunööridel rippuva naiste aluspesu värvipalett. Fosforestseeruvates toonides litritega aluspüksid löövad pimedaks iga sissetungija. Moes on reisida Ecuadori või Panamasse, osta riideid ja neid Kuubal edasi müüa, palju on inimesi, kes sellest ärist elatuvad.

Ma ei kujuta ette, milline oleks olnud mu ema elu, kui ta oleks veel Kuubal. Kujutlen teda Hiinalinnas koos oma burjaadist sõbranna Luisaga portulakismuutit müümas, võib-olla piklikuks värvitud silmadega, et autentne välja näha. Ma ei kujuta ette sedagi, mis minust oleks võinud saada. Jätkaksin pühendunud teadlasena või tegeleksin mingil moel turismiga, nagu sõbranna Marlene. Läheksin põgenemise eesmärgil kultuuri otsima, seisaksin filmifestivalil järjekordades, koguksin raha raamatumessi jaoks, jookseksin raamatute ja elektroonilise teabe järele, mälupulk kaelas nagu krutsifiks. Kogu aeg otsid midagi, sest sa ei tea, kust leiad võimaluse omandada midagi uut – teadmisi ja asju, mis midagi tähendavad. On inimesi, kes nii jätkavad, nad rahulduvad väikeste julgustükkidega, kahemõtteliste sõnavõttudega, allegooriliste naljade või lauludega, mis vihjavad sellele, mida soovite kuulda. Nüüd saab öelda palju rohkem. Minu aja inimesed on harjunud „ütleva asju“, nad teavad, millal ja kus neid öelda, teavad, millal vaikida ja sellega kogu nende julgus lõpeb. Ma läheksin salaja vaatama Damas de Blanco meeleavaldusi, aga võib-olla isegi ei julgeks. Igasugune avalik mässumeelsus oleks minu jaoks välistatud. Võib-olla oleksin ma usklik, alustaksin katoliku kirikust, kus ma tahtsin saada ristitud, lihtsalt traditsiooni järgides. Kuid kuna katoliiklus loob teatud südametunnistusekoorma, siis vahetaksin selle protestantluse, näiteks nelipühiluse vastu. Kuid seegi ei kestaks kaua, sest kuna nelipühilased tantsivad ja hüppavad ja teevad kummalisi asju, mis

mulle ei meeldi, nii et võib-olla vahetaksin selle hoopis Kreeka õigeusu vastu, sest selles kirikus on palju vaiksem, aga mulle ei meeldi Fideli näoga mosaiik selle fassaadil.

Võib-olla oleks tark „enne kui kõik muutub“, võtta kaitse alla kodumaa ja fidelistlik saatan. Muuta plakatid „Isamaa või surm“ rahvuslikuks kultuuripärandiks koos 26. juuli lipuga, mis on revolutsioonilise popi vanimad näited. Või „Maha imperialism“, kuigi ma ei tea, kas pärast Obama visiiti mõni plakat alles jäi. Esimese kahekümne viie revolutsioonijärgse aasta plakatikunstil oli teatud kvaliteet, see oli ideoloogiliselt terav. Aga kas sellepärast, et enamik plakatikunstnikke on emigreerunud või pühenduvad nad kunstile mõnes teises žanris, igatahes praegune Kuuba poliitiline propaganda on tragikoomiline. Miks just Che kujutis on kõige müüdum? Kas mitte Berliini müür ei muutunud ka suveniiriks? Kas mitte Eesti Kommunistliku Partei ajalehe Rahva Hääl logo ei saanud Leonhard Lapini maali kaudu ärkamisaja sümboliks? Või Stalin grusiinlaste külmpapimagnetiks? Igal rahval on omad fetišid. Kuubalane on uhke, sest ta on aru saanud, et elab kullaaugus ja on hakanud kommunistlikku nostalgiat müüma.

Kui ütleksin, et mul pole Kuubal enam kuhugi naasta, peale selle randade või looduse, siis valetaksin. On tõestatud, et see õhk, mida inimlaps sündides esimesena sisse hingab, jääb alatiseks mällu, isegi kui seda on desinfitseeritud. Alati võidu poole!

24.01.2017